

חוברת מסכמת לבגרות באזרחות עולים

בהתאם לתוכנית ההלימה
של משרד-החינוך

החומר לבגרות

1. פרק ראשון

הכרזת העצמאות

חלק ראשון – הצדקות
חלק שני – הכרזה רשמית
חלק שלישי – עקרונות,
חלק רביעי: קריאות לשיתוף פעולה
מאפיינים של מדינה דמוקרטית
ויהודית.

חלק ב – מהי דמוקרטיה?

1. הרעיון הדמוקרטי

מהי דמוקרטיה? -

שלטון העם

הגדרה

דמוקרטיה ישירה ועקיפה
למה קשה לעשות היום דמוקרטיה ישירה

2. פלורליזם

3. עיקרון הגבלת השלטון

4. הפרדת רשויות

5. עקרון שלטון החוק

6. זכויות

ערך כבוד האדם

זכויות טבעיות – הגדרה

התנגשות בין זכויות

הקשר בין זכויות לחובות

זכויות האדם

זכות לחיים ובטחון, זכות לקניין, הליך
משפטי הוגן, הזכות לחירות, חופש
התנועה, חופש הביטוי, חופש דת,
חופש מדת, הזכות לשוויון, אפליה
פסולה, הזכות לכבוד

7. תנאי יסוד לבחירות דמוקרטיות-

המשטר הפרלמנטרי, המשטר

הנשיאותי והשוואה ביניהם

שיטת הבחירות בישראל

חלק א – ישראל מדינה

יהודית ודמוקרטית

1. מאפיינים יהודיים

הגדרת ישראל כמדינה יהודית
בהכרזת העצמאות

חוקים

סמלי המדינה

הסטטוס קוו

הגיור בישראל

נישואין וגירושין בישראל

ימי המנוחה בישראל

2. מדינת ישראל והיהודים

בתפוצות

מחויבות ישראל לקליטת עלייה

אחריות ישראל להגנה על היהודים

בכל העולם

היהודים בתפוצות מסייעים למדינה

3. סוגי זהויות- אזרחית, לאומית,

דתית. להיות אזרחים בישראל

חלק ג – משטר ופוליטיקה בישראל

1. חוק השבות והאזרחות

ההבדל בין עלייה להגירה

תוכן חוק השבות

תיקונים ובג"צים הקשורים לחוק השבות
תוכן חוק האזרחות

2. הרשות המחוקקת - הכנסת

קואליציה ואופוזיציה

מליאה וועדות

תפקידי הכנסת

שלבי חקיקת חוק

3. הרשות המבצעת - הממשלה

סמכויות הממשלה

חקיקה ראשית ומשנית

סוגי אחריות

מעמד ראש הממשלה בממשלה ובכנסת

4. הרשות השופטת – בתי המשפט

סוגי משפט

בג"ץ: תפקידים, כיצד הוא פועל.

5. פיקוח וביקורת על השלטון

באמצעות מנגנוני פיקוח וביקורת

א. אמצעים פורמאליים

ב. אמצעים בלתי פורמאליים

מבוא היסטורי – תכנית החלוקה

רקע

ב 29.11.1947 האו"ם החליט להקים שתי מדינות, יהודית וערבית, בשטחי ארץ ישראל המערבית. מספר ההחלטה הוא 181. ההחלטה קובעת שבשתי המדינות יהיה משטר דמוקרטי. הרעיון לחלק את ארץ ישראל לשתי מדינות הועלה לראשונה על ידי ועדת פיל בשנת 1936 כדי לפתור את הסכסוך בין היהודים לערבים בארץ ישראל. את תוכנית החלוקה שאישר האו"ם הציעה ועדת אונסקו"פ. ועדה זו מונתה על ידי האו"ם כדי למצוא פיתרון לשאלת ארץ ישראל, לאחר שבריטניה פנתה לאו"ם בבקשת עזרה בנושא. בישראל החלטה זו מכונה לעתים קרובות "החלטת כ"ט בנובמבר". התוכנית לא יצאה לפועל במלואה בסופו של דבר, והיא בעיקר סללה את הדרך לסיום המנדט הבריטי והקמתה של מדינת ישראל. שמה המלא של תוכנית החלוקה: תוכנית חלוקה ואיחוד כלכלי.

תוכן

הקמת שתי מדינות, מדינת לאום יהודית ומדינת לאום פלסטינית, בגבולות שהוחלטו על ידי האו"ם ושורטטו במפה. ירושלים לא תהיה חלק מאף מדינה. היא תהיה אזור בין לאומי שישלוט בה נציג של האו"ם. שתי המדינות תהיה כלכלה משותפת שתנוהל על ידי מועצה כלכלית משותפת. שתי המדינות חייבות לעשות בחירות דמוקרטיות לאספה מכוננת. בשתי המדינות האספה המכוננת צריכה לנסח חוקה למדינה.

שלבים בביצוע התוכנית: החלטת האו"ם כוללת בתוכה התייחסות לעזיבה של הבריטים וסיום המנדט. על פי התוכנית אמורים היו מנהיגי שני הצדדים לקבל את השלטון בהדרגה, בהתחלה בהדרכת הבריטים ואחר כך בליווי של ועדה מטעם האו"ם, ובסוף להקים מוסדות שלטון קבועים ועצמאיים.

תגובות הצדדים המעורבים לתוכנית החלוקה

ההנהגה הערבית בארץ ומדינות ערב השכנות התנגדו לתוכנית והודיעו כי ימנעו את ביצועה בכוח צבאי. **הנהגת היישוב היהודי והתנועה הציונית** קיבלו את התוכנית. **הבריטים** הודיעו כי הם מתכוונים לפנות את שטחי ארץ ישראל גם אם לא ימצא פיתרון לסכסוך.

נקודות דמיון בין הכרזת העצמאות ותוכנית החלוקה

שני המסמכים עוסקים בהקמת מדינה יהודית בשטח ארץ ישראל. שני המסמכים מצהירים על כוונה להקים מדינות בעלות משטר דמוקרטי. שני המסמכים מצהירים על כוונה ליצור חוקה עליה תתבסס המדינה הדמוקרטית, אשר תשמור על זכויות האדם ועל הדמוקרטיה במדינה.

מהלך האירועים לאחר החלטת האו"ם:

היישוב הערבי בארץ החל בהתנגדות אלימה מייד למחרת קבלת ההחלטה בעצרת האו"ם. מצב מלחמה זה לא אפשר לבריטים לקיים את חלקם בהדרכת התושבים לגבי הקמת שלטון עצמאי, כפי שנקבע בתוכנית החלוקה.

הנהגת היישוב היהודי נאבקה ביישוב הערבי ונערכה גם לקבלת השליטה בחלקים שיוועדו לה על פי תוכנית החלוקה. הנהגת היישוב החליטה להקים שני מוסדות: "מועצת העם" ובה 37 חברים המיצגים זרמים שונים בישוב (מעין כנסת זמנית) ו"מנהלת העם" – מעין ממשלה זמנית ובה 13 מחברי "מועצת העם". חברי "מועצת העם" דנו בהכרזת העצמאות והחליטו שהכרזת העצמאות תקרא בטקס במוזיאון תל-אביב בהשתתפות חברי מנהלת העם ועוד.

ב 14 במאי 1948 (ה' באייר) הכריזה ההנהגה היהודית על עצמאות המדינה היהודית החדשה, מדינת ישראל. מיד למחרת ההכרזה הפך המאבק למלחמה בין מדינות, כאשר מדינות ערב השכנות הצטרפו למלחמה של היישוב הערבי במדינת ישראל החדשה שהוקמה.

כשהמלחמה הסתיימה נחתמו הסכמי שביתת נשק (1949) בין מדינת ישראל למדינות השכנות. מדינה ערבית בשטחי ארץ ישראל לא הוקמה, והגבול ששורטט בירוק, ולכן זכה לכינוי "הקו הירוק", בין ישראל לשכנותיה היה שונה מהגבול שפורט בהחלטת החלוקה.

מפת תכנית החלוקה

מחלקים את ההכרזה לארבע חלקים:

חלק ראשון: מתאר את קורות העם היהודי מבחינה היסטורית ויש בו הצדקות להקמת מדינה יהודית בארץ ישראל

הצדקה היסטורית: עם ישראל קם בארץ ישראל, פה נכתב התנ"ך, השואה באירופה כהוכחה לצורך בהקמת מדינה. עליית היהודים בעליות שונות לארץ ובניית הארץ ופיתוחה

הצדקה בין לאומית: הבריטים התחייבו בהצהרת בלפור לסייע להקמת מדינה יהודית בארץ ישראל. וגם האו"ם החליט בכ"ט בנובמבר על הקמת מדינה יהודית

הצדקה טבעית/אוניברסלית: זוהי זכותם הטבעית של היהודים ככל עם להקים לעצמם מדינה.

חלק שני: ההכרזה על הקמת המדינה

חלק זה הוא המשך ישיר של החלק הקודם. אחרי שהובאו כל הסיבות ההיסטוריות להקמתה של המדינה, מכריזה מועצת העם על הקמתה וקובעת ששמה יהיה "מדינת ישראל".

לאחר מכן נקבע כי בלילה שלאחר ההכרזה, כאשר יסתיים המנדט הבריטי, יוקמו בישראל רשות מחוקקת "מועצת העם" ורשות מבצעת "מנהלת העם" שיהיו זמניים (מכיוון שבזמן ההקמה היתה מלחמת העצמאות לא התאפשר לערוך בחירות ולכן הוקמו מוסדות זמניים) אלו שני מוסדות שלטון שכל מדינה דמוקרטית חייבת.

חלק שלישי – העקרונות של המדינה

שני עקרונות המעידים שמדינת ישראל היא מדינה דמוקרטית

מדינת ישראל תשמור על שוויון ללא הבדל דת גזע ומין.

מדינת ישראל תעניק לאזרחיה חופש דת, לשון, מצפון, חינוך ותרבות.

שני עקרונות המעידים שמדינת ישראל היא מדינה יהודית

מדינת ישראל תהיה פתוחה לעלייה יהודית.

מדינת ישראל תיבנה על פי חזון נביאי ישראל.

חלק רביעי-הצהרות ופניות שונות

ארבע קריאות של מדינת ישראל לשיתוף פעולה עם:

האו"ם: שיקבל את מדינת ישראל למשפחת העמים.

ערביי ישראל: שישתפו פעולה בבניין המדינה ובתמורה יקבלו אזרחות שווה ונציגות בכל מוסדות המדינה.

מדינות ערב השכנות: שישתפו פעולה במטרה לייצר שלום ופיתוח של המזרח התיכון.

היהודים בגולה: שיעלו לארץ או יסייעו למדינה ממקום מגוריהם.

ההתחייבויות השונות כלפי ערביי ישראל בהכרזה:

הענקת אזרחות: "...אנו קוראים... לבני העם הערבי תושבי מדינת ישראל... ליטול חלקם בבניין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושווה".

נציגות שווה: "...ועל יסוד נציגות מתאימה בכל מוסדותיה, הזמניים והקבועים". ושיוויון זכויות מלא ללא הבדל דת, גזע ומין.

מעמדה המשפטי של ההכרזה

זה מסמך שקובע את האופי של מדינת ישראל כמדינת העם היהודי ומדינה דמוקרטית. למרות שלהכרזה אין תוקף משפטי מחייב היא הפכה במהלך השנים למסמך שמנחה את רשויות השלטון בפעולותיהם וכאשר אין חוק ברור שחוקקה הכנסת או כאשר אפשר לפרש את החוק בדרכים שונות בית-המשפט יסתמך על הכרזת העצמאות.

כאשר נחקקו חוקי היסוד בשנות ה-90 הם קבעו כי מדינת ישראל היא יהודית ודמוקרטית כפי שמופיע בעקרונות הכרזת העצמאות

חלקיה של הכרזת העצמאות

מאפייניה היהודיים של מדינת ישראל

דת ומדינה בישראל:

האוכלוסייה בישראל מורכבת מדתות שונות כאשר הרוב יהודים. משרד הדתות אחראי לתת שירותי דת בתחום הנישואין, כשרות, פעילות חברה-קדישא, שמירה ופיקוח על המקומות הקדושים ועוד. משרד ממשלתי זה פועל מכספי תקציב המדינה ומהווה ביטוי להיבט היהודי של המדינה שאומנם נותן שירותי דת לכל הדתות אך בעיקר ליהודים.

לאופי היהודי של מדינת ישראל יש ביטוי בחוקים, מוסדות וסמלי המדינה. רוב אזרחי המדינה יהודים והשפה בישראל היא עברית.

סמלי המדינה

סמלי המדינה מייצגים את ערכי המדינה ומעניקים לאזרחים תחושת אחדות. הם מבטאים את ריבונות המדינה (עצמאות המדינה) מייצגים אותה.

הדגל: במקור היה הדגל של התנועה הציונית. צבעיו תכלת ולבן על פי צבעי הטלית. אלו גם צבעי בגדיו של הכוהן הגדול. הלבן מסמל קדושה וטוהרה. מגן הדוד הוא סמל יהודי מסורתי.

סמל המדינה: מנורה וענפי זית. המנורה היא מנורת בית המקדש. שימשה בעבודת הקודש בשני בתי המקדש, ונפלה לידי טיטוס עם כיבוש ארץ ישראל וחורבן בית שני. מסמלת את התקווה והכמיהה לשוב לארץ ישראל ולבנות את בית המקדש השלישי. ענפי הזית מסמלים את השלום ומקורם בסיפור תיבת נוח.

ההמנון: התקווה

ההמנון של מדינת ישראל – "התקווה": נכתב ידי נפתלי הרץ אימבר. השיר היה ההמנון התנועה הציונית והוא מבטא את הכמיהה לציון והרצון במדינה עצמאית בארץ ישראל. התפרסם כשיר פופולארי ולאחר מכן הושר בטקס הכרזת המדינה בשנת 1948.

חוקים בעלי מאפיינים יהודיים

חוקים הקשורים לדת היהודית:

- 1. חוק שעות עבודה ומנוחה:** מטרת החוק הן לשמור על תנאי העסקה הוגנים, ולשלב את ימי המנוחה עם ימי השבת והחג לפי הדת היהודית. החוק קובע כללים רבים הקשורים לתנאי העסקה של עובדים, ובין היתר נקבע כי יום המנוחה של עובד יהודי הוא יום שבת. אסור לבעל עסק יהודי לפתוח את העסק שלו בשבת, ואסור לבעל עסק לחייב עובד יהודי לעבוד בשבת. חוק זה מאפיין את ישראל כמדינה יהודית, משום שהוא מבטא את מצוות שמירת השבת בדת היהודית.
- 2. חוק שיפוט בתי-הדין הרבניים** (נישואין וגירושין): מטרת החוק היא ליצור אחידות בקרב האוכלוסייה היהודית בישראל, וליצור חיבור בין הלאום היהודי לבין הדת היהודית. החוק מעניק לבתי הדין הרבניים סמכות בלעדית בישראל לדון בענייני נישואין וגירושין של יהודים לפי ההלכה הדתית היהודית. חוק זה מאפיין את ישראל כמדינה יהודית, משום שהוא מסתמך על הדת היהודית ועל הרבנים כסמכות דתית.
- 3. חוק איסור גידול חזיר:** אוסר על גידול חזירים על אדמת ישראל, מלבד ביישובים ערביים המפורטים בחוק, בהם אוכלוסיה נוצרית גדולה. מטרת החוק היא לצמצם עד כמה שאפשר את צריכתו של בשר חזיר בישראל, משום שהחזיר הוא חיה טמאה ביהדות ובאסלאם. החוק אוסר על גידול חזירים לצורכי שחיטה ואכילה, פרט למספר יישובים של ערבים נוצרים. כמו כן מותר לגדל חזירים בגני חיות ציבוריים,

ומותר להחזיק חזירים במכוני מחקר. חוק זה מאפיין את ישראל כמדינה יהודית, משום שהוא מבטא את האיסור בדת היהודית על אכילת בשר חזיר.

4. **חוק חג המצות:** מטרת החוק היא לצמצם ככל הניתן מכירה וקנייה של חמץ במרחב הציבורי. החוק אוסר על בעלי עסקים להציג חמץ בפומבי (כלומר בפני הציבור) במהלך חג הפסח, אם החמץ מיועד למכירה או לצריכה. כלומר, מותר למכור כל עוד לא מציגים זאת בפומבי. החוק תקף לגבי יישובים או שכונות שבהם רוב התושבים יהודים. חוק זה מאפיין את ישראל כמדינה יהודית, משום שהוא מבטא את מצוות אי אכילת חמץ בפסח שקיימת בדת היהודית.

חוקים שיש בהם ביטוי ללאום היהודי

1. **חוק השבות:** מטרת החוק היא ליצור רוב יהודי באוכלוסייה של מדינת ישראל. החוק מעניק לכל יהודי את הזכות לעלות לישראל ולקבל אזרחות. זכות זו מוקנית גם לבן זוגו, לילדו ולנכדו של היהודי. החוק מגדיר מיהו יהודי, כדי לקבוע מי ייהנה מהחוק. מטרת החוק היא לשמור על רוב דמוגרפי יהודי במדינה. חוק זה מאפיין את ישראל כמדינה יהודית, משום שהוא מאפשר לכל בני הלאום היהודי לעלות לישראל ולקבל אזרחות.

2. **חוק האזרחות:** מטרת החוק היא ליצור רוב יהודי באוכלוסייה של מדינת ישראל. החוק קובע מספר תנאים לקבלת אזרחות ישראלית, אחד מהם הוא "מכוח השבות". כל יהודי שעולה לישראל מקבל אזרחות ישראלית. תנאי נוסף מתייחס להתאזרחות, וכולל דרישה לדעת עברית ברמה מסוימת. חוק זה מאפיין את ישראל כמדינה יהודית, משום שהוא מעניק עדיפות לבני הלאום היהודי בקבלת אזרחות ישראלית.

3. **החוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם:** מטרת החוק היא למצות את הדין עם פושעים נאצים שהיו אחראים לשואה. חוק זה מאפשר להעמיד לדין נאצים ועוזריהם על פשעים שביצעו נגד יהודים בתקופת המשטר הנאצי. חוק זה מאפיין את ישראל כמדינה יהודית, משום שהוא נותן ביטוי ייחודי לקורבנות הלאום היהודי במלחמת העולם השנייה, למרות שהיו עוד יותר מ-60 מיליון קורבנות בני עמים אחרים.

ביטוי האופי היהודי של המדינה במוסדות

א. **הרבנות הראשית:** זה המוסד הרבני וההלכתי העליון במדינה שתפקידו לספק שירותי דת. בראשו עומדים שני רבנים ראשיים: רב ספרדי ורב אשכנזי. כל אחד מהרבנים מכהן חצי מהזמן כנשיא בית-הדין הרבני הגדול ובחצי הזמן השני, כנשיא מועצת הרבנות הראשית. הרבנים מתחליפים בתפקידים. הרבנות הראשית נותנת תעודת כשרות למפעלים ומוסדות, מפקחת על הבאת בשר כשר ומינוי רבני ערים. **קיום מוסד הרבנות הראשית הוא ביטוי לאופי היהודי של המדינה.**

ב. **בתי-הדין הרבניים:** בתי הדין עוסקים בנושאי נישואין וגירושין, צוואות גיור ועוד לפי ההלכה. למוסלמים, דרוזים ולנוצרים בתי-דין משלהם.

ג. **המועצות הדתיות:** בכל עיר יש מועצה דתית בפקוח הרבנות הראשית. הם מעניקים שירותי דת בעיר כשחיטה, הקמת והפעלת מקוואות, שירותי קבורה ועוד.

ד. **המשרד לקליטת עליה:** משרד של הממשלה שתפקידו לעזור בקליטת העולים היהודים ולתת סיוע מבחינה כלכלית, שילוב בחברה ולימוד העברית. זה מבטא את ההבטחה בהכרזת העצמאות לעליה יהודית חופשית.

קיום מוסד שעוסק בקליטת עליה יהודית מטעם המדינה הוא ביטוי לאופי היהודי של המדינה.

ה. **קרן קיימת לישראל (קק"ל):** זה מוסד ציוני רשמי שפועל לפי חוקי המדינה ועוסק בפיתוח קרקעות הארץ, הכנת תשתיות להתיישבות, נטיית יערות וחינוך לאהבת הארץ.

הסדר הסטטוס קוו:

במדינת ישראל מתקיים הסדר שמטרתו לבטא את אופיה היהודי.

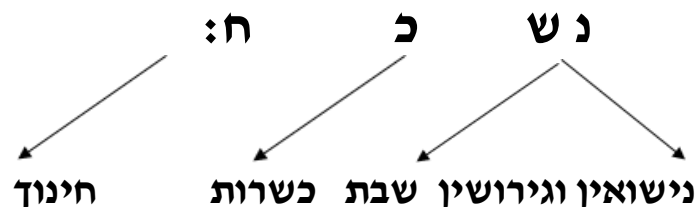
ההסדר בנושא הוא הסדר הסטטוס-קוו

הסדר הסטטוס קוו והרקע להיווסדותו:

משמעות המונח בלטינית – מצב הדברים הקיים. בשל חילוקי הדעות בין דתיים וחילוניים בקשר לאופי היהודי של המדינה ומעמד הדת היהודית במדינה, נחתם בשנת 1947, ערב הקמת המדינה, הסדר בין מפלגות הפועלים והמפלגות הדתיות החרדיות הידוע בשם סטטוס קוו. על פי הסדר זה מעמד הדת במדינת ישראל נשאר כפי שהיה בארץ ישראל בתקופת המנדט הבריטי. ההסדר מבוסס על כך שהקבוצות היהודיות השונות במדינה מבינות שעליהן למצוא דרך לחיות ביחד, למרות חילוקי הדעות בנושאי יחסי דת ומדינה. ההסדר נועד לקבוע כללים, אך אין בו פתרון למחלוקות הרבות. המחלוקות בנושאי דת ומדינה בישראל הן עמוקות, ועל מנת להבטיח את היציבות במדינה יש נטייה להימנע בתחומים אלה מהחלטות בהכרעת רוב וחקיקה. חוקים שייקבעו על ידי הכרעת רוב יגרמו לצד המפסיד להרגיש שאין לו חלק במדינה. לכן הסטטוס קוו הוא חשוב. שמירה על המצב הקיים מאפשרת לקבוצות השונות לחיות ביחד למרות חילוקי הדעות. חלק מהנושאים בסטטוס קוו קיבלו תוקף של חוק, למשל שמירת כשרות במוסדות ציבור, עיסוק של בתי דין רבניים בלבד בנישואין וגירושין ונושא עבודה בשבת.

הסדר הסטטוס קוו עוסק בארבעה תחומים:

- א. שמירת כשרות במוסדות ציבור (כמו משרדי הממשלה וצה"ל).
  - ב. שמירת שבת במקומות ציבוריים (תחבורה ציבורית).
  - ג. שמירת המעמד האוטונומי (עצמאי) לחינוך הדתי.
  - ד. מתן זכות בלעדית לבתי דין רבניים לעסוק בענייני נישואין וגירושין.
- ראשי תיבות: נשכ"ח**

קשיים בהסדר הסטטוס קוו בראי הזמן:

הסדר הסטטוס קוו נועד למצוא פשרות בתחום יחסי הדת והמדינה בישראל שיקבעו את אורח החיים בה לאורך זמן רב, באופן קבוע. אך זוהי שאיפה בלתי אפשרית לשמור על המצב הקיים, מאחר והתנאים משתנים במדינה. החברה, הכלכלה והפוליטיקה משתנות עם הזמן. לכן, הסדרי הסטטוס קוו, שאינם מעוגנים בחוק, כמו נושא שמירת השבת, מעוררים מחלוקת בין הדתיים לחילוניים. למשל וויכוח שהתעורר בנושא שידורי טלוויזיה בשבת. נציגי הציבור הדתי טענו שזהו עניין חדש שלא מופיע בסטטוס קוו, ולכן אין לשדר בשבת, ונציגי הציבור הלא דתי טענו שהנושא דומה לשידורי רדיו, המותרים בשבת על פי הסדרי הסטטוס קוו, ולכן יש לשדר טלוויזיה בשבת.

מאפייניה של מדינת ישראל כמדינה יהודית – שאלה ותשובה לדוגמה

שאלה: הציגו שתיים ממטרותיו של הסדר הסטטוס קוו.

- תשובה: א. הסדר הסטטוס קוו נועד לגשר בין בעלי הגישות השונות לאופייה היהודי הרצוי של המדינה, ולאפשר להם לחיות כאזרחים במדינת ישראל למרות חילוקי הדעות ביניהם.
- ב. ההסדר אפשר למנהיגי המדינה שבדרך להימנע מהכרעה חד משמעית לגבי אופייה הרצוי של המדינה, דתי או חילוני, החלטה שהייתה עלולה ליצור קרע בעם.

מדינת ישראל מחויבת לקליטת עלייה יהודית

1. **על פי הכרזת העצמאות:** אחד מהעקרונות שהוזכרו בהכרזה עוסק בכך שמדינת ישראל תהיה פתוחה לעלייה יהודית ולקיבוץ גלויות.
2. **על פי חוק השבות:** כל יהודי זכאי לעלות ארצה ביחד עם משפחתו.
3. **מוסדות הדואגים לקליטת עלייה:** המשרד לקליטת עלייה שעוזר לעולים בלימוד שפה, בכלכלה, במגורים ועבודה. ההסתדרות הציונית העולמית והסוכנות היהודית אחראיות על הקשר בין מדינת ישראל ליהודים בעולם על פי חוק שנחקק במדינה.
4. **מדינת ישראל אחראית להגנה על יהודים בכל העולם:** במקרה של סכנה ביטחונית ליהודים בעולם, ישראל תוציא את היהודים מהמדינה או תפנה למדינה שלהם כדי שתתקן את המצב. מדינת ישראל גם יכולה לשפוט על פי חוק כל אדם בעולם שפגע ביהודי בגלל שהוא יהודי, אפילו אם הפגיעה נעשתה לא במדינת ישראל ולא נגד אזרח ישראל. זה מבטא את האופי שלה כמדינת הלאום של כל העם היהודי. **דרכים שבאמצעותן יהודי התפוצות שומרים על קשר עם מדינת ישראל:**
  - סיוע כלכלי: תרומות, הלוואות והשקעות בישראל.
  - תמיכה פוליטית בישראל והשפעה על מדיניות הממשלות במדינותיהם לטובת ישראל.
  - פעילות במוסדות ציוניים.
  - גילויי הזדהות עם ישראל עצרות עם, הפגנות וכד'.
  - ביקור תיירים יהודים בישראל.

יחסם של יהודי התפוצות למדינת ישראל

- זהות: הרבה יהודים בעולם מרגישים קרובים למדינת ישראל ומזדהים איתה, למרות שהם אזרחים כמו כל האזרחים במדינה שלהם בחו"ל. לפעמים הנאמנות הכפולה הזו גורמת להם להתמודד עם דילמות.
- תמיכה פוליטית בישראל: יש יהודים בעולם שמקימים ארגונים שמנסים לגרום לשלטון במדינה שלהם לתמוך במדינת ישראל בתחומים שונים.
- תמיכה כלכלית: היהודים בעולם תורמים סכומי כסף גדולים לפעילויות שונות בישראל.
- קשר עם צעירים יהודים: הדור הצעיר בקהילות יהודיות רבות בעולם קשור פחות למדינת ישראל, ונעשים מאמצים לחזק את הקשר הזה. יהודי התפוצות פועלים למען המדינה בשני תחומים עיקריים: תורמים כספים לפרויקטים שונים במדינה ופועלים במדינות שלהם ליצירת דעת קהל עולמית אוהדת לישראל ולשיתוף פעולה של מדינות העולם עם מדינת ישראל.

דוגמאות לשאלה בנושא

שאלה 1: הצג את האחריות והמחויבות ההדדית של מדינת ישראל ושל העם היהודי בתפוצות. תשובה: למדינת ישראל יש אחריות ומחויבות כלפי כל היהודים בעולם, גם אלה שאינם חיים בישראל, כי היא רואה עצמה כמייצגת את כלל העם היהודי: המדינה פועלת להנחלת מורשת, חינוך ותרבות יהודיים ליהודי התפוצות; המדינה פונה לממשלות של מדינות אחרות בבקשה להגן על יהודים שסובלים מגילויי אנטישמיות; המדינה פועלת להעלאת יהודים לישראל, לעתים תוך סיכון חיילי צה"ל כמו במקרה של העלאת יהודי אתיופיה. מצד שני, ליהודי התפוצות יש מחויבות ואחריות כלפי מדינת ישראל, כי מבחינתם המדינה מייצגת את העם היהודי. יהודי התפוצות פועלים ליצירת דעת קהל אוהדת לישראל, והם גם תורמים כסף למדינה למטרות חינוך, רווחה, ביטחון וכדומה.

מרכיבי הזהות במדינת-ישראל

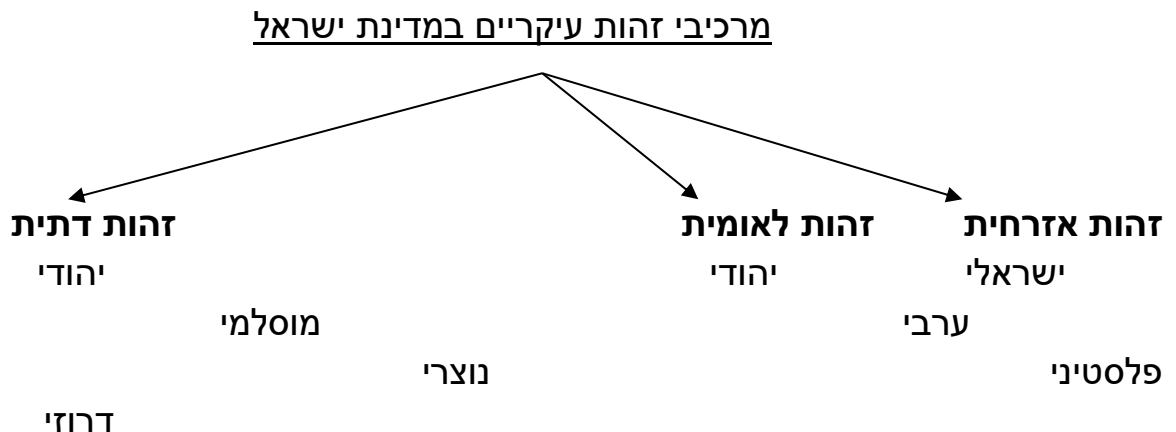
מהם מרכיבי הזהות של האזרחים במדינת ישראל?
לאזרחי ישראל שלוש זהויות - לאומית, דתית ואזרחית.

הגדרת הזהות הלאומית של אזרחי ישראל
הזהות הלאומית היא מרכיב בזהות הקובע את השתייכות האדם לעמו, על בסיס של מוצא אתני משותף, טריטוריה משותפת, מסורת והיסטוריה המשותפות לבניו, הסמלים והערכים המשותפים להם ותחושת הקשר, ההזדהות והערבות ההדדית, המתקיימת ביניהם.

הגדרת הזהות הדתית של אזרחי ישראל
הזהות הדתית היא מרכיב בהגדרה העצמית של הפרט, העוסק ביחסו לדת. לאזרחי המדינה זהות דתית (וחילונית) מגוונת. הזהות הדתית מאחדת את בני אותה קבוצה דתית שחיים במדינת ישראל, ומבדילה אותם מבני קבוצות דתיות אחרות במדינה. ככלל, הזהות הדתית-יהודית היא זהותם של בני הרוב הלאומי בישראל.
יצוין, כי לא תמיד יש חפיפה בין הגדרת האדם את עצמו כדתי או לא דתי, לבין מידת השמירה שלו על המסורת הדתית. יכול אדם לקיים מנהגים דתיים ולהגדיר את עצמו כחילוני, וכן להגדיר את עצמו כדתי ולקיים מצוות באופן חלקי בלבד.

הגדרת הזהות האזרחית של אזרחי ישראל
הזהות האזרחית היא מרכיב בהגדרה העצמית של הפרט, המדגיש את הזיקה בינו לבין המדינה שבה הוא חי.
במדינת ישראל, המוגדרת כיהודית וכדמוקרטית, הזהות המשותפת לרוב המכריע של תושביה היא הזהות האזרחית הקרויה בשם הזהות הישראלית. מרבית אזרחיה של המדינה רואים את עצמם כישראלים ורוצים להמשיך ולהיות אזרחי המדינה גם בעתיד. זהו מכנה משותף שמאחד את כלל התושבים והאזרחים שחיים במדינה.
הזהות האזרחית הישראלית היא נרכשת, והיא הבסיס להמשך קיומה של המדינה.
לאזרחי המדינה היהודים זהות לאומית יהודית שעיקרה קיום זיקה לעם היהודי בישראל ובתפוצות. זהות זו משותפת לחלקם המכריע של היהודים במדינת ישראל ומדגישה את המסורת ואת ההיסטוריה והתרבות של העם היהודי.

סוגיית הזהות של אזרחי ישראל – תרשים מסכם

שאלה:

אני דרוזי ישראלי. לדרוזים אין שאיפות להגדרה עצמית ולמדינה משלהם. יש לנו דת ייחודית משלנו. ציינו והציגו את שני מרכיבי הזהות הבאים לידי ביטוי באירוע.

תשובה:

הדובר הוא דרוזי. זהותו, מורכבת מזהות דתית וזהות אזרחית.

א. מרכיב דתי: "אני דרוזי, יש לנו דת ייחודית". כך הדובר מראה לנו לאיזו דת הוא שייך, הדת הדרוזית.

ב. מרכיב אזרחי: הגדרתו העצמית של אדם כבעל אזרחות במדינה מסוימת. "אני ישראלי" באמירה זו הדובר מראה לנו שיש זהות אזרחית של מדינת ישראל, בה הוא אזרח.

פרק ב' המדינה הדמוקרטית

דמוקרטיה: דמוקרטיה = שלטון העם

מקור הסמכות של השלטון הוא העם, העם הוא הריבון. מקורו של שלטון העם ברעיון האמנה החברתית, שלפיה המדינה קמה על ידי העם ולמען הבטחת מימוש זכויות העם. זאת בניגוד לצורות שלטון לא דמוקרטיות שבהם העם איננו הריבון, אלא, מקור הסמכות הוא אחר. לדוגמא: מנהיג אחד / דיקטטור כמו בסוריה. המונח דמוקרטיה אין פרוש רק מיהו השליט, אלא כולל עקרונות המנחים את רשויות השלטון.

עקרון שלטון העם

הגדרה: העם הוא השליט, הריבון על המדינה. הוא המקור של כל סמכות שלטונית במדינה.

יש להבחין בין שני דרכים למימוש עקרון שלטון העם:

א. דמוקרטיה ישירה

כל האזרחים שותפים לקבלת כל החלטה שקשורה לניהול המדינה כל הזמן. התקיימה ביוון העתיקה.

ב. דמוקרטיה עקיפה

נקראת גם דמוקרטיה ייצוגית. מתקיימת במדינות המודרניות. האזרחים בוחרים נציגים בבחירות והנציגים מקבלים את ההחלטות לניהול המדינה עבור האזרחים.

מדוע יהיה מאד קשה לקיים במדינה המודרנית דמוקרטיה ישירה?

1. קושי טכני: האוכלוסייה גדולה מדי, יהיה קשה לכנס אותה ולנהל הצבעות.

2. חוסר ידע: הידע הנחוץ לקבלת ההחלטה לא נגיש לכל האזרחים במדינה

3. חוסר זמן: האזרחים במדינה המודרנית עסוקים בפרנסה ובלימודים, אין להם זמן לקבל כל הזמן החלטות שלטוניות.

4. חוסר מומחיות: המדינה המודרנית מורכבת יותר ויש הכשרה מסוימת שצריך לקבל כדי להיות מסוגל להחליט החלטות שלטוניות. לרוב הציבור אין הכשרה זו.

מה היתרון ומה החסרון של דמוקרטיה ישירה ועקיפה?

סוג	דמוקרטיה ישירה- המדינה היא שותפות של כלל העם. כל אזרח שותף ישיר בקבלת ההחלטות ובמילוי תפקידים ציבוריים	דמוקרטיה עקיפה (ייצוגית)- העם מוותר על זכותו לשלוט באופן ישיר ומוסר זכות זו לנציגים מטעמו, שיקבלו את ההחלטות בשמו וינהלו את המדינה עבורו
יתרון	שכל אזרח שותף ומשפיע על תהליך קבלת החלטות באופן ישיר ובזמן אמיתי	ניהול יעיל של המדינה המודרנית
חסרון	ניתן לקיים דמוקרטיה ישירה רק במדינות קטנות	חשש שהנציגים הנבחרים ינצלו את הכוח שניתן להם לרעה

עקרונות הדמוקרטיה המודרנית

שלטון העם: העם הוא השליט, הריבון על המדינה. הוא המקור של כל סמכות שלטונית במדינה. האזרחים הם השולטים במדינה והם מקור הסמכות של המדינה. העם שותף בשלטון בכך שמצביע בבחירות ובוחר נציגים שייצגו אותו בפרלמנט (בישראל הפרלמנט נקרא כנסת). והנציגים מקבלים החלטות בשם העם. דמוקרטיה ייצוגית

החלפת השלטון באמצעות הבחירות: בחירות הם דרך להחלפת השלטון בדרכי שלום ובצורה מסודרת (הרחבה על כך בהמשד).

עקרון הגבלת השלטון:

עקרון זה הוא חשוב מאוד בדמוקרטיה, עקרון הגבלת השלטון נועד למנוע עריצות ושרירותיות של השלטון, כיוון שהשלטון שולט בתחומים רבים ובידו הכוח לשמור על הדמוקרטיה או להפר אותה. לכן, חשוב להגביל את כוחו של השלטון. יש מנגנוני פיקוח פורמליים להגבלת השלטון כמו מבקר המדינה ומנגנוני פיקוח בלתי פורמליים כמו האזרחים. (הרחבה על כך בנושא האחרון במיקודית).

עקרון שלטון החוק כל האזרחים ורשויות השלטון במדינה כפופים לחוק בצורה שווה. החוק נחקק בדרך דמוקרטית על ידי הרשות המחוקקת שנבחרה בבחירות דמוקרטיות. כולם שווים בפני החוק, כלומר כולם כפופים לאותם החוקים, והחוקים מתייחסים באופן שווה לכל האזרחים, כולל ראשי השלטון.

חשיבותו: נועד ליצור סדר חברתי תקין, כך שהשלטון יוכל לנהל את המדינה, תוך שמירה על זכויות האדם, כשכולם כפופים לחוק.

עקרון הפלורליזם: ריבוי, מגוון של קבוצות ודעות שונות במדינה. מדינה פלורליסטית תכיר בזכות האזרחים לבטא את השונות ביניהם. חשיבות הפלורליזם:

הכרה בזכות של בני אדם להיות שונים אחד מהשני ולבטא את השוני בניהם בדרכים שונות. למשל: מגוון דתות, מגוון בתי-ספר, מגוון זרמים ביהדות, מגוון חברות ואירגונים. הפלורליזם מגביל את עוצמת השלטון כי יש פיזור הכוח בין גורמים שונים במדינה (למשל מפלגות שונות).

עקרון הפרדת הרשויות: הרעיון של הפרדת רשויות קובע כי במדינה דמוקרטית ישנה חלוקה של הכוח בין גורמים שונים וכי לא כל הכוח מרוכז בידי גוף אחד. המטרה של הפרדת רשויות היא הגבלת השלטון ומניעת ריכוז של כוח עודף במקום אחד, וכך הרשויות השונות פועלות בכדי להגביל זו את זו.

ישנה הפרדת רשויות בין הרשות המחוקקת (הפרלמנט- הכנסת בישראל) הרשות המבצעת (הממשלה) והרשות השופטת (בתי המשפט) באופן שבו נוצרת תלות הדדית בין הרשויות השונות שבולמות ומאזנות זו את זו. עקרון הפרדת הרשויות נועד:

1. להגביל את השלטון ובכך לוודא כי האזרח חופשי מסכנה של עריצות השלטון ועריצות הרוב.

2. הבטחת תפקודה היעיל של המערכת השלטונית כולה.

דוגמא לשאלה בנושא

בסודן היה סכסוך ממושך בין תושבי צפון המדינה לבין תושבי דרום המדינה. כדי לסיים את הסכסוך, הוחלט לערוך משאל עם בקרב תושבי הדרום שבו יחליטו תושבי הדרום אם הם רוצים להיפרד מהצפון, ולהקים מדינה משלהם.

משאל העם התקיים, ו-90% מהמשתתפים הצביעו בעד הקמת מדינה נפרדת.

-- ציין והצג עקרון דמוקרטי שהתממש בתהליך שהתרחש בסודן.

הסבר כיצד עקרון זה בא לידי ביטוי בקטע.

תשובה:

ציין: עקרון שלטון העם.

הצג: עקרון שלטון העם פירושו שהעם הוא הריבון והוא מקור הסמכות השלטונית. העם מעביר את הריבונות לנציגים שהוא

בוחר מרצונו החופשי ולפרק זמן קצוב. נציגי השלטון אמורים למלא אחר רצון העם.

הסבר: בקטע כתוב שכדי לפתור את הסכסוך הוחלט לערוך משאל עם.

כלומר, הוחלט שהתושבים יכריעו בעניין, וזה בעצם מימוש עקרון שלטון העם.

זכויות האדם והאזרח

עקרון זכויות האדם והאזרח – הגדרה

לכל אדם ולכל אזרח יש זכויות בסיסיות, וזה נובע מעצם היותו אדם. זו תפישה מוסרית-פוליטית המתארת זכויות יסוד המוקנות לכל אדם באשר הוא אדם ללא קשור למעשיו.

תיאור הזכויות כטבעיות משמעותו שהן אינן מוענקות ע"י השלטון ואינן תלויות בו. התפישה

הדמוקרטית מקבלת כעקרון יסוד את אחריות השלטון לשמירה על הזכויות.

לעתים הזכויות לא ניתנות באופן מלא, משום שיש התנגשות מול זכויות אחרות או מול אינטרסים של המדינה והציבור.

זכויות טבעיות

1. **הזכות לחיים וביטחון:** זכותו של כל אדם שלא יהרגו אותו, יפצעו אותו או יחיה בחשש מתמיד ממוות. חובת המדינה לספק ביטחון זה לכל אדם שנמצא בתחומה.

2. **הזכות לקניין:** לאדם יש זכות לשמור על כל רשות שקיבל, קנה, ירש, יצר או הרוויח, בלי שיילקח ממנו בכוח. הזכות לקניין מתחלקת לשני חלקים:

הזכות לקניין חומרי: רכוש פיזי של אדם.

הזכות לקניין רוחני: המצאות, יצירות של אדם, הם רכוש הרוחני, ואין להשתמש בהן ללא אישורו. נקרא גם זכויות יוצרים.

3. **הזכות לשוויון:** הזכות שהמדינה תתייחס אליך בצורה שווה, ללא הבדל של דת גזע ומין, ללא אפליות. **אפליה פסולה:** יחס לא שווה לאנשים ללא סיבה מוצדקת. למשל: סלקציה במועדון המונעת כניסה לבעלי עור שחום או שחור.

4. **הזכות להליך הוגן:** מגנה על בני האדם מפני פגיעות מיותרות ולא מוצדקות במהלך העמדה לדין. שומרת על כך שאדם החשוד בעברה ייפגע פגיעה מינימאלית בלבד בזכויותיו, על פי המגבלות הקבועות בחוק. להלן חלק מהכללים הקבועים בחוק לגבי חשודים ונאשמים, שמטרתם לממש את הזכות להליך הוגן: בבגרות צריך לכלול בהגדרת הזכות להליך הוגן לפחות 2 כללים ששומרים על ההליך ההוגן כמו שמפורט פה: -אין לערוך חיפוש בביתו של אדם ללא צו של שופט.

-אדם שנעצר חייב לעמוד תוך 24 שעות בפני שופט בדיון להארכת מעצר.
 -אין להעניש אדם במאסר או בקנס ללא משפט.
 -אדם זכאי לדעת במה הוא חשוד מרגע תחילת החקירה.
 -אדם זכאי לייצוג משפטי על ידי עורך דין. אם אין לו כסף, המדינה תממן לו עורך דין.
 -אדם זכאי למשפט פומבי (פתיח לציבור), זאת על מנת שלא ייפגעו זכויותיו בסתר.
 -אדם זכאי להישפט בידי שופטים אובייקטיביים ובלתי תלויים.
5. הזכות לכבוד : הזכות שלא לסבול מיחס משפיל ומעליב.

6. הזכות לחירות : זכותו של כל אדם לנהל את חייו כרצונו, כל עוד הוא לא פוגע בזכויות של בני אדם אחרים, בעצמו או בחברה ובמדינה.
מהזכות לחירות נגזרים סוגים רבים של חופש :
א. חופש הביטוי : זכותו של כל אדם לבטא כל דעה בכל דרך שיבחר, בכתב, בעל פה, באמנות ועוד.
ב. חופש הדת : לכל אדם הזכות להחזיק בכל אמונה, להשתייך לכל קבוצה דתית, לקיים כל טקס, חופש הדת מנהג, או פולחן
ג. החופש מדת : לכל אדם הזכות שלא להחזיק באמונה, לא להשתייך לקבוצה דתית, לא לסבול חופש מדת מכפיה או הטפה דתית, לא לקיים טקס או פולחן דתי בניגוד לרצונו.
ד. חופש התנועה : זכותו של כל אדם לנוע בחופשיות ממקום למקום ולגור היכן שירצה.

התנגשות בין זכויות

הזכויות הן יחסיות הן סותרות לא פעם זו את זו ובאף חברה אנושית הן אינן ניתנות להגשמה באורח מלא. לכן במקרה של התנגשות בין זכויות או בין זכות לאינטרס ציבורי נדרש איזון סביר בין הזכויות. העילות הבסיסיות המוצדקות להגבלת זכויותיו של אדם היא כאשר מימושן פוגע בזכויות הזולת או באינטרס הציבורי.

בחירות דמוקרטיות

הזכות לבחור ולהיבחר היא זכות טבעית של האזרח המדגישה את הקשר שבין האזרח למדינתו. באמצעות הבחירות העם מגביל את השלטון ומממש את היותו הריבון במדינה הדמוקרטית (עקרון שלטון העם)

תנאים הכרחיים לקיומן של בחירות דמוקרטיות: ראשי תיבות כח משה

כלליות - כל אזרחי המדינה זכאים להשתתף בבחירות בהגבלת גיל. (מגיל 18) .

חשאיות - איש מלבד הבוחר אינו **רשאי לדעת כיצד בחר**, חשאיות הבחירות מבטיחה את חופשיותן. המעטפה אטומה והבחירות נעשות מאחורי פרגוד.

מחזוריות - הבחירות מתקיימות **בפרקי זמן קבועים** בחוק.

שוויוניות - לכל אזרח קול אחד, לכל קול משקל **שווה**. כל אזרח רשאי להצביע פעם אחת בלבד.

התמודדות חופשית - קיומה של **תחרות בין שתי מפלגות** או יותר מאפשרת התמודדות חופשית והוגנת, ביטוי לזכויות : חופש הביטוי, חופש התאגדות ואסיפה. וכן יש לאפשר לכל מתמודד את מלוא האפשרות להציג את דעתו לפני הציבור.

העקרונות הדמוקרטיים הבאים לידי ביטוי בהליך הבחירות :
שלטון העם ביטוי לריבונות העם הבוחר את נציגיו.

עקרון הפלורליזם : בבחירות ניתן ביטוי למגוון דעות, אינטרסים של קבוצות שונות בעם באמצעות מפלגות המתמודדות בבחירות.

עקרון הגבלת השלטון : הבחירות מתקיימות בפרקי זמן קבועים, מאפשרות חילופי שלטון ובכך מגבילות את השלטון ומרסנות אותו.

עקרון ההסכמיות : בבחירות באה לידי ביטוי ההסכמה הרחבה על כללי המשחק הדמוקרטיים ומתן לגיטימציה לשלטון הנבחר, גם מהרוב וגם מהמיעוט.

חופש הביטוי : לכל קבוצה ומפלגה יש זכות לבטא את רעיונותיה באופן חופשי.

חופש ההתאגדות : בכך שהמאפשרים לכל קבוצת אנשים להתאגד במפלגה. הליך הבחירות נותן ביטוי לשני הערכים המרכזיים :

חירות	שוויון
חופש לבחור ולהיבחר	כל קול שווה לאחר
חופש להתארגנות פוליטית	כל אחד יכול לבחור ולהיבחר
בחירות חשאיות וחופשיות	הזדמנות שווה לכל מפלגה להתמודד בבחירות

שיטת הבחירות הנהוגה בישראל:

שיטה רשימתית:

מצביעים למפלגה שיש לה רשימת מועמדים ולא לאדם אחד. רשימת המועמדים יכולה להיקבע בכל מיני שיטות, כמו למשל בחירות מקדימות (פריימריז)

שיטה ארצית:

כל המדינה היא אזור בחירה אחד. כל הארץ בוחרת יחד באותו יום ומאותם מעומדים.

שיטה יחסית:

אחוז המושבים שתקבל כל מפלגה בפרלמנט שווה ערך לאחוז הקולות שקיבלה בבחירות בתנאי שהמפלגה עברה את אחוז החסימה.

ראשי תיבות:
אך"י!

יתרונות לשיטת הבחירות בישראל

- ייצוגיות רבה, גם למפלגות קטנות ודעות מיעוט במדינה
- מעודד הקמה של מפלגות רבות.
- חסרונות:**
- אין יציבות, יש הרבה דעות בבית הנבחרים וחיכוכים רבים.
- עסקת החבילה: על האזרח לבחור במפלגה מסוימת, גם אם יש בה נציגים שהוא אינו היה בוחר בהם באופן אישי.

סוגי ממשל

ממשל פרלמנטרי:

איפה: מאפיין את רוב המדינות הדמוקרטיות, למשל את ישראל.
בחירות: האזרחים בוחרים את הנציגים לפרלמנט (הכנסת בישראל), שהוא הרשות המחוקקת. מתוך הפרלמנט קמה ממשלה, שאותה מנהל ראש הממשלה.
קשר בין הרשויות: הפרלמנט יכול להצביע הצבעת אי אמון בממשלה וכך להפיל אותה.
תפקיד הנשיא: הנשיא במשטר זה הוא בעל תפקיד סמלי בלבד.

כיצד פועל הממשל הפרלמנטרי?

האזרחים בוחרים את הנציגים בפרלמנט, שהוא בית הנבחרים המשמש כרשות מחוקקת. מתוך הפרלמנט נבחרת הממשלה – הרשות המבצעת, הזקוקה לתמיכתם של רוב חברי הפרלמנט. הפרלמנט מפקח על הממשלה, ורוב השרים הם בדרך כלל חברי פרלמנט. הפרלמנט יכול להביע אי אמון בממשלה וכך להפיל אותה ולהביא לבחירות חדשות.
בממשל פרלמנטרי, הממשלה נובעת מן הפרלמנט ותלויה בו.

ממשל נשיאותי

שיטת ממשל בה הנשיא הוא ראש הרשות המבצעת, והוא נבחר ישירות על ידי האזרחים.
הנשיא ממנה את השרים שלא מבין חברי הפרלמנט (לרוב), והוא יכול לבחור אנשי מקצוע לתפקידי שר.
הנשיא אינו זקוק לאמון מצד הפרלמנט, ולפרלמנט קשה להפיל את הנשיא. דבר זה גורם לכך ששיטה זו נחשבת יציבה יותר מממשל פרלמנטרי.
הפרלמנט יכול להגביל את כוחו של הנשיא בהיבטים מסויימים (דוגמת אישור התקציב), אולם הנשיא והממשל עצמאיים ברוב פעולותיהם.

השוואה בין ממשל פרלמנטארי לבין ממשל נשיאותי

קריטריונים	ממשל נשיאותי	ממשל פרלמנטארי
בחירות	הנשיא ראש רשות המבצעת נבחר על ידי העם	הנציגים לפרלמנט (הרשות המחוקקת) נבחרים על ידי העם
אחריות	הנשיא ראש הרשות המבצעת אחראי בפני העם על פעולותיו	הממשלה מורכבת מתוך הפרלמנט ואחראית על פעולותיה בפני הפרלמנט
תלות	אין תלות בין הנשיא ראש הרשות המבצעת והרשות המחוקקת. עם זאת מתקיימת ביניהם מערכת של איזונים ובלמים.	הממשלה תלויה באמונו של הפרלמנט (רוב) הפרלמנט (רשות מחוקקת) יכול לגרום להפלתה של הממשלה (הרשות המבצעת)

עקרונות הבחירות

כ כליות

ח חשיות

מ מחזירות

ש שוויניות

ה תמודדות חופשית

זכויות טבעיות

כ כבוד

ח חירות

ה הליך הוגן

ח חיים ובטחון

ש שיויון

ק קניין

עקרונות הדמוקרטיה

ש שלטון העם

ה הפרדת רשויות

ש שלטון החוק

ה הגבלת השלטון

ז זכויות אדם ואזרח

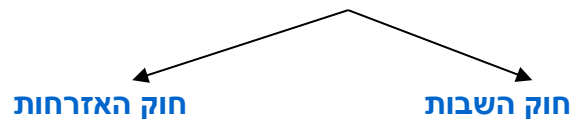
פ פלורליזם

חוק השבות והאזרחות

ההבדל בין עלייה להגירה

מדיניות ההגירה של ישראל מתבססת על התפיסה שהגירה של יהודי למדינה אינה הגירה רגילה, היא עלייה. לפי תפיסה זו, מדינת ישראל היא מדינה יהודית והיא אמורה להיות מקלט לכל היהודים בעולם. לכן הגירה של יהודים אליה היא עלייה, חזרה הביתה. תפיסה זו באה לידי ביטוי במדינת ישראל בחקיקת שני חוקים, חוק השבות וחוק האזרחות.

מדיניות ההגירה של מדינת ישראל מורכבת משני חוקים

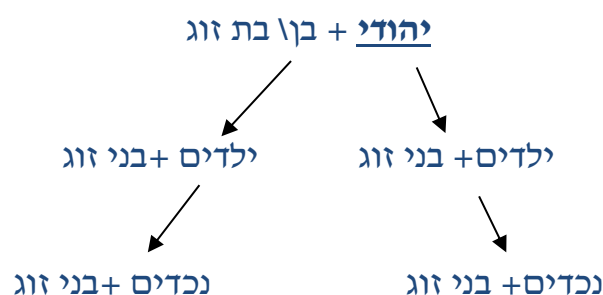
חוק השבות

תוכן החוק: כל יהודי זכאי לעלות ארצה ולהביא עמו את בן/בת זוגו, ילדיו, נכדיו ובני זוגם, וכן את ילדיו ונכדיו מנישואים קודמים של בן/בת זוגו, גם אם כל אלה אינם יהודים. זכויות היהודי על פי חוק האזרחות יוקנו גם ללא יהודים שהגיעו איתו. שר הפנים רשאי למנוע עליה של יהודי שפועל נגד העם היהודי, עלול לסכן את בריאות הציבור או את ביטחון המדינה, או שהוא בעל עבר פלילי העלול לסכן את שלום הציבור.

לחוק הוכנסו שני תיקונים במהלך השנים:

החוק לא תקף לאדם שהיה יהודי והמיר את דתו מרצון. לעניין חוק זה, יהודי הוא מי שנולד לאם יהודייה או התגייר, והוא אינו בן דת אחרת.

חוק השבות – מי זכאי לעלות לישראל ולהתיישב בה?

הסבר כיצד חוק השבות מממש את הכתוב בהכרזת העצמאות.

תשובה: חוק השבות מבטא את היותה של מדינת ישראל מדינת הלאום היהודי. החוק מעניק לכל יהודי, בן או בת זוגו, ילדיו ונכדיו של היהודי ושל בן זוגו את הזכות לעלות לארץ. כך החוק מממש את הכתוב בהכרזת העצמאות – "מדינת ישראל תהא פתוחה לעלייה יהודית וקיבוץ גלויות."

מה ההבדל בין חוק השבות לחוק האזרחות?

חוק השבות מקנה זכות עליה לארץ ואילו חוק האזרחות מקנה זכות לקבלת אזרחות.

חוק השבות מתייחס ליהודים בלבד בעוד שחוק האזרחות כולל יהודים וגויים

חוק האזרחות

6 דרכים לקבל אזרחות ישראלית על פי חוק האזרחות:

1. **מכוח שבות** : כל מי שהגיע לארץ על פי חוק השבות, מקבל אוטומטית אזרחות ישראלית.
2. **מכוח ישיבה בארץ** : תושבי קבע בישראל זכאים לאזרחות. תושבים אלה נרשמו במרשם האוכלוסין ב-1952 או 1980.
3. **מכוח לידה** : מי שנולד בישראל ויש לו הורה שהוא אזרחי ישראל, זכאי לאזרחות ישראלית. מי שנולד מחוץ לישראל להורה שיש לו אזרחות ישראלית, זכאי לאזרחות, אך אם ייוולדו לו ילדים במהלך מגוריו במדינה אחרת הם כבר לא יהיו זכאים לאזרחות ישראלית.
4. **מכוח לידה וישיבה בארץ** : מי שנולד בארץ לאחר קום המדינה, מעולם לא הייתה לו אזרחות אחרת, היה תושב בארץ חמש שנים רצופות לפני שהגיש את הבקשה, ומגיש בקשה להתאזרחות בין יום הולדתו ה-18 ליום הולדתו ה-21, זכאי לקבל אזרחות ישראלית.
5. **מכוח התאזרחות** :
מי שרוצה לקבל אזרחות ישראלית על פי הגשת בקשה נדרש לעמוד בתנאים הבאים:
  - א. שהה בישראל שלוש מבין חמש השנים שקדמו להגשת הבקשה.
  - ב. מתכוון לגור במדינה באופן קבוע.
  - ג. יודע עברית ברמה מסוימת.
  - ד. מוותר על אזרחותו הקודמת או מוכיח שהוא יאבד אותה או יוותר עליה כשיהיה אזרחי.
  - ה. שר הפנים קבע שהוא זכאי לגור בישראל באופן קבוע.
  - ו. הצהיר הצהרת נאמנות למדינת ישראל לפני קבלת האזרחות.**גם אם מגיש הבקשה עמד בכל התנאים, שר הפנים יכול להחליט האם לאשר לו את הבקשה או לסרב לה.**
6. **מכוח העניקה** : שר הפנים רשאי להעניק אזרחות ישראלית על פי החלטתו. למשל, לאדם שתרם תרומה משמעותית למדינת ישראל או לעם היהודי.

חוק האזרחות הישראלי – מי זכאי לקבל אזרחות?

מכוח חוק השבות	מכוח ישיבה בארץ	מכוח לידה
מכוח לידה וישיבה בארץ	מכוח התאזרחות	מכוח העניקה

סיבות לביטול האזרחות במדינת ישראל על ידי שר הפנים

- א. אזרח שבגד במדינה
- ב. אזרח שהיה בקשר עם מדינת אויב.
- ג. אזרח ששיקר כדי לקבל את האזרחות שלו.
- ד. אזרח שמבקש לבטל את האזרחות שלו.

הרשות המחוקקת – הכנסת

קואליציה ואופוזיציה

הכנסת מונה 120 חברים, נציגים של כל המפלגות שהשתתפו בבחירות ועברו את **אחוז החסימה**. המפלגות התומכות בהרכבת הממשלה ומשתתפות בה הן **מפלגות הקואליציה**, והן מייצגות את רוב חברי הכנסת. המפלגות שאינן תומכות בממשלה הן **סיעות האופוזיציה**, וחבריהן הם מיעוט בכנסת.

מהי קואליציה: שותפות בין כמה מפלגות שיחד יש להן רוב בכנסת והן שותפות בממשלה ותומכות בה.

מהי אופוזיציה

תשובה: מפלגות שלא תומכות בממשלה ומייצגות את העמדות והדעות של המפלגות שאינן משתתפות בממשלה. תפקידם לבקר ולפקח על הממשלה מדיניותה ופעולותיה.

איפה הכנסת מבצעת את עבודתה?

מליאה: אספה של כל חברי הכנסת. חברי הכנסת לא חייבים להשתתף ואין מספר מינימום הדרוש להצבעה. במליאה יש ארבע אפשרויות לפעולה: הצעה לסדר יום, שאילתה, הצעת חוק או הצעת אי אמון בממשלה.

ועדות: בכנסת יש ועדות המתמחות בתחומים שונים, כמו ועדת חוק, חוקה ומשפט, חוץ וביטחון, ועדת הכספים. עיקר העבודה של הכנסת נעשית בוועדות. בוועדות המתקיימים דיונים בהצעות חוק, פיקוח על הממשלה, טיפול ודיון על נושאים שונים הקשורים לתחום של הוועדה.

תפקידי הכנסת

1. רשות מחוקקת:

הכנסת היא המחוקקת חוקים המעצבים את אופי המדינה והשלטון במדינה. החוקים מחייבים את האזרחים וגם את רשויות השלטון האחרות. החקיקה הכנסת נקראת חקיקה ראשית. יוזמות החקיקה מגיעות גם מהכנסת וגם מהממשלה.

2. רשות מכוננת:

תפקידה של הכנסת כרשות מכוננת הוא לחוקק חוקה למדינה, מאחר ותהליך זה לא הסתיים.

3. פיקוח וביקורת על הממשלה:

באמצעות המנגנונים הבאים:

- **הצבעת אי אמון**: הכנסת יכולה להצביע הצבעת אי אמון בממשלה, ובמקרה כזה הממשלה תתפרק.
- **אישור הקמת הממשלה**: כאשר נציג שנבחר על ידי נשיא המדינה מצליח להרכיב קואליציה ולהקים ממשלה, הממשלה מוצגת לכנסת והכנסת צריכה לאשר אותה בהצבעה. זו בעצם הצבעת אי האמון הראשונה בתקופת הכהונה של כל ממשלה.

4. מינוי בעלי תפקידים:

למשל בחירת נשיא המדינה ובחירת מבקר המדינה.

5. הכנסת כמייצגת את האזרחים

חוק יסוד: הכנסת מגדיר את הכנסת כבית הנבחרים של המדינה. חברי הכנסת הם נציגי הציבור, ותפקידם לייצג את האינטרסים והרצונות של הבוחרים ולהבטיח שרשויות השלטון לא יפגעו בהם. הרכב חברי הכנסת מייצג את הפלורליזם בחברה הישראלית ואת הקבוצות השונות הקיימות בה, ומשקף את יחסי הכוחות בין הדעות והקבוצות השונות במדינה.

סמכויות הממשלה

1. **קביעת מדיניות וביצועה:** הממשלה מוסמכת לעשות כל פעולה שהחוק לא מטיל על רשות אחרת – זו סמכות רחבה ועוצמתית מאד. הממשלה קובעת את המדיניות של המדינה ואחראית לביצועה, בכפוף לחוקי המדינה.
2. **קביעת תקנות/חקיקת משנה:** על מנת לבצע את החוקים שהכנסת מחוקקת ראש הממשלה והשרים מוסמכים לחוקק תקנות המפרטות את אופן ביצוע החוק ואכיפתו. אסור לתקנות אלה לסתור את החקיקה הראשית או להרחיב אותה.

חקיקה ראשית ומשנית

חקיקה ראשית: חוקים המתקבלים על ידי הכנסת. חוקים אלה הם חוקים כלליים. לאחר שהם מתקבלים הם עוברים לביצוע על ידי המשרד המתאים בממשלה, הרשות המבצעת.

חקיקה משנית: על מנת לבצע את החוק, הרשות המבצעת רשאית לחוקק חוקים נוספים, הנקראים תקנות או חקיקה משנית. התקנות לא מרחיבות את המשמעות של החוק והן משמשות רק לביצוע החוק ואכיפתו. הן מפרטות את החוק ואת הדרכים ליישומן.

סוגי אחריות

אחריות ממשלתית: הממשלה אחראית על מעשיה והחלטותיה בפני הכנסת. היא אחראית גם על פעולות שביצעה יחד וגם על פעולות השרים כל אחד בנפרד. השרים מקבלים עליהם את סמכות הממשלה, הם חייבים לפעול בהתאם להחלטות הרוב של הממשלה, גם אם הם מתנגדים להם. אם הם לא מוכנים לפעול בהתאם להחלטה, עליהם להתפטר מהממשלה.

אחריות מיניסטריאלית: אחריות המוטלת על כל שר כאחראי על משרד ממשלתי. השר אחראי על מעשיו והחלטותיו במשרד, וגם על כל הפעולות שנעשו במשרדו, כולל פעולות שהוא לא היה מודע אליהן או שנעשו בניגוד להוראותיו. הוא חייב להסביר לכנסת כל מחלל הנוגע למשרדו, ואסור לו לחמוק מהאחריות ולהטיל אותה על פקידיו. הוא חייב להתייצב בכנסת ולדווח לה על פעילות משרדו כשהוא מתבקש לעשות זאת. הכנסת יכולה להדיח שר מתפקידו ברוב מיוחד של 70 חברי כנסת. כך היא יכולה לוודא שאחריות זו מתקיימת.

סוגי אחריות

אחריות מיניסטריאלית

- השר אחראי לפעולותיו, ולפעולות שנעשו במשרדו גם אם לא ידע עליהן או נעשו בניגוד למדיניותו.
- השר צריך להסביר לכנסת את מעשיו, ולשאת בתוצאות של פעולות עובדיו.

אחריות ממשלתית

- הממשלה אחראית כלפי הכנסת – הפרלמנט, על כל ההחלטות שקיבלה כממשלה ביחד.
- השרים מקבלים עליהם את החלטות הממשלה שהתקבלו ברוב גם אם התנגדו להם.
- שר הרוצה להתנגד להחלטת ממשלה צריך להתפטר.
- השרים וסיעותיהם מהקואליציה חייבים להצביע בכנסת בעד החלטות ממשלה אם הממשלה החליטה שהצבעה אחרת תפגע באחריות המשותפת.

שאלה ותשובה לדוגמא:

בעקבות החובות הגדולים של רשויות מקומיות רבות בישראל, טען חבר הכנסת מאיר שטרית כי חלק גדול מהחובות נובע מכך שהרשויות לא גובות את מס הארנונה כמו שצריך, ומוותרות לחייבים רבים. הוא הוסיף כי מדובר בתופעה רחבה, ולכן שר הפנים, האחראי על הרשויות המקומיות, צריך להתפטר. -- ציין והצג את סוג האחריות ששר הפנים צריך לקחת לדעת שטרית. הסבר כיצד סוג אחריות זה בא לידי ביטוי בקטע.

תשובה: אחריות מיניסטריאלית. האחריות של שר על כל מה שקשור לתחומי האחריות של משרדו. הסבר: ח"כ שטרית טען כי גביית הארנונה לא מתבצעת כראוי. גביית הארנונה היא באחריות הרשויות המקומיות, והרשויות נמצאות תחת אחריות שר הפנים ולכן זה אחריות מיניסטריאלית.

דוגמא לשאלה על הממשלה

הציגי שני תפקידים של הממשלה:

א. תפקידים של הממשלה:

— קביעת מדיניות / קבלת החלטות.

— סמכויות חקיקה / התקנת תקנות וצווים.

— התקנת תקנות לשעת חירום: תקנות מיוחדות שנועדו להגן על המדינה וביטחון הציבור כמו שעשו תקנות של סגר בתקופת הקורונה או תקנה לסגור את שדה התעופה.

ב. מהי קואליציה:

— שותפות בין כמה מפלגות שיחד יש להן רוב בכנסת והם מקימים ממשלה, על בסיס הסכם ביניהן.

מהי אחריות מיניסטריאלית:

כל שר אחראי על כל הנעשה במשרד שעליו הוא ממונה, ובכלל זה גם מעשים שנעשו ללא ידיעתו או הסכמתו.

דוגמא לשאלה על הכנסת

א. כיצד הכנסת ממלאת את תפקידיה בהקמת הממשלה וכאספת נציגים:

בהקמת הממשלה: בישראל מכהנת מכוח אמון הכנסת / זקוקה לאמון הכנסת כדי לפעול.

כאספת נציגים: חברי הכנסת מייצגים בכנסת את העמדות ואת האינטרסים של הקבוצות השונות בחברה.

ב. הצג שני דרכים שבהן הכנסת מבקרת את פעילות הממשלה ומפקחת עליה: הסבר שתי דרכים:

-הצעה לסדר היום: חברי הכנסת יכולים לפנות ליושב ראש הכנסת בהצעה לקיים דיון במליאה על פעולות שונות של הממשלה.

-הבעת אי-אמון: כל סיעה בכנסת יכולה להביע אי-אמון בממשלה.

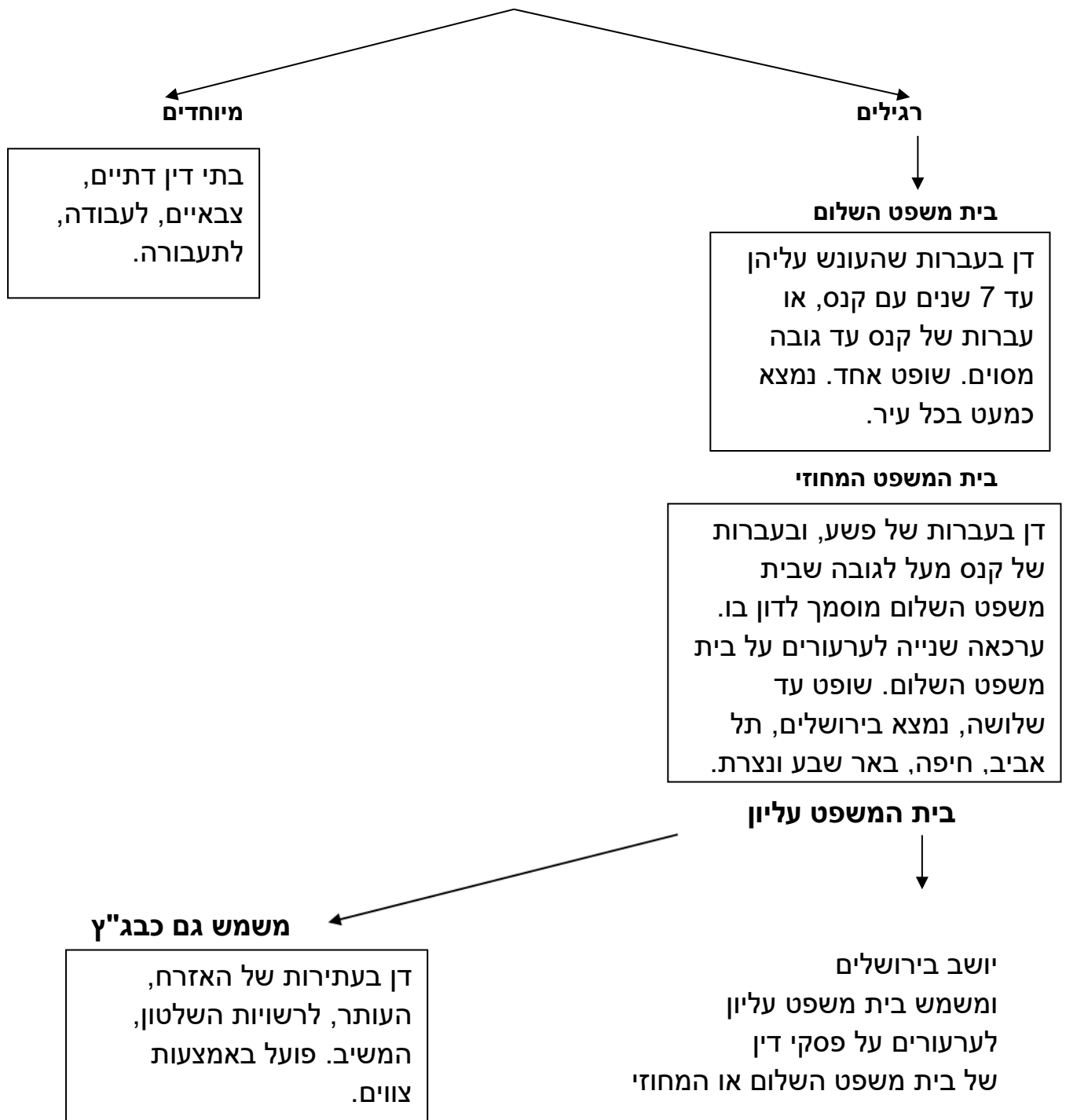
-שאלתה: שאלה שחבר כנסת מפנה לשר או לשרים על פעילות המשרדים שלהם.

-חוק תקציב המדינה: הממשלה חייבת לקבל את אישור הכנסת לתקציב שהיא מציעה.

הרשות השופטת: בתי המשפט

קיימות שלוש ערכאות (רמות) של בית המשפט שנועדו להבטיח הליך משפטי הוגן:
-בית-משפט השלום (קיים בכל עיר)
-בית-משפט מחוזי (נמצא רק בחמש ערים גדולות)
-בית-משפט העליון (רק בירושלים)
קיימות שלוש רמות של בתי-משפט כדי לאפשר ערעור על החלטה שנתקבלה בערכאה נמוכה יותר, וכך מתאפשר שיקול דעת של שופט בכיר יותר ומתאפשרת זכותו של אדם לערער על גזר דינו.

מערכת בתי המשפט

סוגי משפט בישראל

משפט פלילי

עוסק בעברות ועונשים. עברה פלילית היא מעשה שנעשה בניגוד לחוק וצפוי לו עונש על פי החוק. במשפט פלילי המדינה תובעת לדין אדם או מוסד שעברו עברה, כלומר עשו, או ניסו לעשות, משהו שהחוק מעניש עליו. התביעה נעשית באמצעות היועץ המשפטי, פרקליטות המדינה והמטרה.

משפט אזרחי

עוסק ביחסים המשפטיים בין אדם לחברו, ובזכויות והחובות של כל אחד מהם המעוגנות בדרך של הסכם, חוזה, או חוק. למשל – מוכר וקונה שחותרים חוזה, הורים וילדים, וכן הלאה. במשפט אזרחי בדרך כלל גם התובע וגם הנתבע הם אזרחים או חברות פרטיות ומוסדות לא ממשלתיים. גם המדינה יכולה להיות נתבעת או תובעת. במשפט אזרחי אין עונש. המפסיד במשפט חייב להחזיר לתובע נכס או חוב, לשלם לו פיצויים על נזק או לקיים את החוזה שחתם עליו.

בית משפט גבוה לצדק – בג"ץ

זה בית-משפט עליון שדן רק בעניינים שבין האזרח לשלטון. בג"ץ פועל רק לאחר שפונים אליו.

תפקידיו:

לתת עזרה למי שפונה אליו ולהגן עליו מפני פגיעה של השלטון.
להגן על זכויות האדם, האזרח והקבוצה במדינה.
לשמור על עקרונות וערכים בסיסיים של המדינה.

חקיקה שיפוטית:

מכיוון שאין חוקה במדינה, בג"ץ יצר באמצעות ההחלטות שלו הגנה על זכויות האדם והאזרח בישראל. מצב שבו אין חוק בנושא מסוים, ובית המשפט קובע איך להתנהג בנושא זה, נקרא **חקיקה שיפוטית**.

כיצד בג"ץ פועל?

בג"ץ לא פועל ביוזמתו, אלא רק לאחר שפנו אליו. פנייה זו מתבצעת באמצעות עתירה בכתב. הפונה נקרא עותר והרשות שכלפיה מופנית העתירה נקראת משיבה. שופט בית המשפט העליון מקבל את העתירה בלשכתו, ובמקרים דחופים גם בביתו, בשעות שמחוץ לשעות העבודה. אם שופט בבג"ץ חושב שהעתירה היא לא בתחום סמכותו, והוא מעוניין לפסול אותה על הסף ולא לדון בה כלל, הוא מעביר אותה לדיון בהרכב של שלושה שופטים. רק שלושה שופטים יכולים לדחות עתירה על הסף. במקרה כזה אין אפשרות לערער. בג"ץ פועל בדרך של הוצאת צווים, ובמקרה הצורך מורה לרשויות השלטון מה לעשות.

דוגמא לשאלה על הרשות השופטת

א. מהם הערכאות (הרמות) של בתי המשפט בישראל :
—בית משפט השלום —בית משפט מחוזי —בית המשפט העליון

מדוע חשוב שיהיו ערכאות שונות :

קיומן של ערכאות שונות מאפשר לערער על החלטה שנתקבלה בערכאה נמוכה יותר, כך מתאפשר שיקול דעת של שופט בכיר יותר וממומשת זכותו של אדם לערער על גזר דינו

ב. מדוע חשוב שהדיונים בבית המשפט יהיו פומביים:
—כדי להבטיח שהצדק לא רק יעשה אלא גם יראה לעיני כול
—כדי להבטיח/לחזק את אמון הציבור במערכת המשפט כל אדם רשאי להיות נוכח בדיון.

פיקוח וביקורת על השלטון

מדוע במשטר דמוקרטי חייבת להיות ביקורת על השלטון?
- כדי למנוע שימוש לרעה בכוחו של השלטון
- לשמור על שלטון החוק כך שהשלטון יפעל לפי החוק
- לשמור על זכויות האדם

איך עושים פיקוח וביקורת על השלטון?

באמצעות מנגנוני פיקוח וביקורת

א. אמצעים פורמאליים: מוסדות ביקורת שיש להם תפקיד המוגדר בחוק

הפרלמנט(הכנסת בישראל) מבקר את הרשות המבצעת בשלושה אמצעים:

- חקיקה: הרשות המבצעת מוגבלת על ידי החקיקה של הפרלמנט
- הצבעת אי אמון: הפרלמנט יכול להפיל את הרשות המבצעת אם הוא אינו מרוצה ממנה
- אופוזיציה: החלק בפרלמנט שלא מקים את הממשלה, ומתמקד בהעברת ביקורת עליה.

מבקר המדינה: מפקח על פעילות הרשות המבצעת, בודק אם היא פועלת בהתאם לחוקים, אם היא מתנהלת ביעילות כלכלית, ללא שחיתות. בישראל המבקר מפרסם דו"ח שנתי ומגיש אותו לכנסת. הדו"ח לא מחייב את המדינה לעשות שינויים ואין לו אפשרות להטיל עונשים, אבל לעיתים קרובות לדו"ח שלו יש הד ציבורי ותקשורתי גדול.

נציב תלונות הציבור: מטפל בפניות של אזרחים שחושבים שרשויות השלטון פגעו בזכויותיהם והתייחסו אליהם בצורה לא צודקת. נקרא גם אומבדסמן. בישראל נציב תלונות הציבור הוא חלק מתפקידו של מבקר המדינה.

בתי המשפט: בעיקר בית המשפט העליון. בודק האם רשויות השלטון האחרות פעלו בהתאם לחוק, מגן על זכויות האדם והאזרח מפני פגיעה, בעיקר של הרשות המבצעת, ואם יש חוקה במדינה, בודק האם החוקים שהרשות המחוקקת ניסחה לא מנוגדים לחוקה.

ב. אמצעים בלתי פורמאליים: ביקורת של אזרחים, קבוצות או גופים לא שלטוניים.

תקשורת: אמצעי התקשורת מספקים לציבור מידע על פעולות השלטון, חושפים שחיתויות וכישלונות, מפרשים את מעשי השלטון ומסבירים אותם לאזרחים, וכך עוזרים לציבור לגבש דעה על פעולות השלטון.

דעת קהל: הנבחרים מעוניינים להמשיך לשלוט, ולכן הם מעוניינים לרצות את ציבור הבוחרים. הציבור יכול להביע את דעתו על מעשי הנבחרים ולהפעיל עליהם לחץ לשנות את דעתם באמצעים כמו הפגנות, שביתות, מכתבים, עצומות, אספות והופעה בכלי התקשורת.

אמנות: אמנות מחאה מסייעת לפעמים לאזרחים המעוניינים להעביר מסר ביקורתי על הממשל להפיץ את דעתם בצורה נרחבת, על ידי מוזיקה, קריקטורות, סרטים, אמנות פלסטית ועוד.

דוגמא לשאלון בחינת בגרות - אזרחות לעולים חדשים

שאלון 034284 - 2 יחידות לימוד

פרק ראשון (64 נק')

ענה על שתיים מהשאלות 1-3 (לכל שאלה - 32 נקודות)

1. מדינת ישראל - מדינה יהודית ודמוקרטית

א. הסבר שלושה נימוקים מהכרזת העצמאות, המבססים את זכותו של העם היהודי על ארץ ישראל.

ב. ציין שני גורמים שכותבי הכרזת העצמאות פונים אליהם, והסבר את התוכן של פניה אחת.

ג. מה היתה המטרה של הסדר הסטטוס קוו? ציין שני נושאים שבמחלוקת, שהסדר הסטטוס קוו עוסק בהם.

2. הרשות המחוקקת

א. אחד התפקידים של הכנסת הוא להיות אספת נציגים (רשות מייצגת). הסבר תפקיד זה.

ב. על פי החוק לכנסת יש עליונות (מעמד גבוה יותר) על הממשלה.

הבא שתי דוגמאות לעליונות של הכנסת על הממשלה.

ג. שיטת הבחירות לכנסת היא ארצית, יחסית ורשימתית. הסבר שיטה זו.

3. עקרונות הדמוקרטיה

א. הצג שני מאפיינים של הממשל הנשיאותי.

ב. קרא את הקטע וענה על שתי השאלות שאחריו :

בארצות הברית מתקיימות בחירות לנשיאות. מערכת (תהליך) הבחירות מתחילה בפריימריז (בחירות מוקדמות), שבהן כל מפלגה, גם הדמוקרטית וגם הרפובליקנית, בוחרת נציג לנשיאות. במהלך הבחירות המועמדים מכל מפלגה עוברים ממדינה למדינה ומציגים את הרעיונות שלהם על אופן/דרך ניהול המדינה. ובסופן של בחירות אלו נבחר בכל מפלגה המועמד שזכה ברוב קולות של הבוחרים הרשומים. שני המועמדים שזכו, כל אחד במפלגה שלו, ייצגו את המפלגות שלהם בבחירות לנשיאות. - הצג את עקרון שלטון העם.

- הסבר כיצד עקרון שלטון העם בא לידי ביטוי באירוע.

פרק שני ענה בקיצור על שלוש מן השאלות 4-8 (לכל שאלה - 12 נקודות)

4. הסבר שני עניינים שבהם עוסק בית משפט השלום.

5. ציין שני תחומים שאותם בודק מבקר המדינה בגוף מסוים כאשר הוא עורך בו ביקורת.

6. הסבר את שני המושגים :

- עקרון שלטון החוק

- חוק שעות עבודה ומנוחה

7. הסבר מהי הזכות לחופש הביטוי.

8. הסבר מהי אחריות מיניסטריאלית.

דוגמא לתשובות לשאלון בגרות חורף אזרחות

ענה על שתיים משאלות 1-3

1. מדינת ישראל-מדינה יהודית

א. ציין והסבר חוק אחד (לא חוק השבות) המבטא את האופי היהודי של מדינת-ישראל.
תשובה: חוק איסור גידול חזיר : אוסר על גידול ושחיטת חזירים במקומות שבהם יש יהודים.
חוק חג המצות : אוסר על עסקים להציג חמץ בפומבי למכירה או לאכילה בימי חג הפסח.
חוק בתי הדין הרבניים : מעניק סמכות לבתי הדין לדון בענייני נישואין וגירושין בין יהודיים.
כמובן ניתן להביא דוגמאות אחרות.

ב. הסבר שתי מטרות של חוק השבות

תשובה: החוק נועד לעודד עליה של יהודים לארץ.

החוק מבטא את היותה של מדינת ישראל מדינת לאום יהודית . אופייה היהודי של המדינה יישמר רק אם רוב אזרחי הארץ יהיו יהודים.

ג. מדינת ישראל מייחסת חשיבות עליונה לשמירה על קשר עם התפוצות. ציין שלוש פעולות שעושה המדינה לשמור על קשר זה.

תשובה: מדינת ישראל שומרת על קשר עם קהילות יהודיות בגולה על ידי שליחת שליחים, כמו מורים ורבנים, המסייעים בארגון פעילות תרבותית וחינוכית שמחזקת את הקשר למדינה. ישראל מסייעת ליהודים שרוצים לעלות ועוזרת בהבאתם. המשרד לקליטת עליה : מסייע ליהודים שעולים לארץ בכך בא לידי ביטוי הקשר של מדינת ישראל עם יהודי התפוצות.

2. הדמוקרטיה

א. הסבר שלושה מאפיינים (תנאים) של הבחירות הדמוקרטיות בישראל.

תשובה: קל לזכור זאת ע"פ ראשי התיבות כח משה. כלליות, חשאיות, מחזוריות, שוויוניות, התמודדות חופשית (יש פירוט בחוברת).

ב. הסבר מדוע חשוב שבמדינה דמוקרטית יתקיים עקרון הגבלת השלטון.

תשובה: עקרון זה נועד להגביל את כוחו של השלטון ולמנוע ממנו לפעול לטובת האינטרסים של השלטון ולפגוע בזכויות האזרחים. בידי השלטון כוח רב ולכן יש להגביל אותו שלא יעשה שימוש לרעה במגוון המשאבים שבידיו.

ג. ציין שני הבדלים בין הדמוקרטיה באתונה העתיקה לבין הדמוקרטיה המודרנית.

תשובה: בדמוקרטיה הישירה שהיתה נהוגה באתונה כלל האזרחים היו מעורבים בכל ההחלטות וכל אזרח הביע את דעתו באופן ישיר. אך נשים, ומבוגרים לא נחשבו אזרחים ולכן לא היו שותפים בכך. גם עקרון הפרדת הרשויות לא היה קיים אז. בדמוקרטיה המודרנית העקיפה האזרחים בוחרים נציגים והם מיצגים אותם בהחלטות השונות. לכלל האזרחות זכות בחירה בנציגים ועקרון הפרדת הרשויות מתקיים.

3. הכנסת

א. הסבר מהי מליאת הכנסת וציין שתי פעולות שנעשות בה.

תשובה : אולם ישיבות מרכזי שבו מתקיימות הישיבות של הכנסת ובה דנים בהצעות חוקים או בהצבעות אי אמון בממשלה.

ב. בחר ועדה אחת והסבר תחום שבו היא עוסקת
תשובה : ועדת הכספים עוסקת בתקציב המדינה, מסים הכנסות והוצאות המדינה.

ועדת קליטה ועליה עוסקת בנושאי עלייה, קליטה וחינוך יהודי וציוני בגולה.

ג. הסבר מהי אופוזיציה
תשובה : סייעות שלא תומכות בממשלה ומייצגות את העמדות והדעות של הסיעות שאינן משתתפות בממשלה.
תפקידם לבקר ולפקח על הממשלה מדיניותה ופעולותיה

פרק שני ענה על שלוש שאלות מ-4-8

4. הסבר שני מקרים בהם הממשלה מסיימת את כהונתה
תשובה : עם בחירת כנסת חדשה או אם הכנסת מתפזרת ונערכות בחירות חדשות
כאשר הכנסת מביעה אי-אמון בממשלה.

5. הסבר שני עקרונות של מדינת ישראל שבאים לידי ביטוי בהכרזת העצמאות
תשובה : היות המדינה יהודית ומדינה דמוקרטית. (יש להביא דוגמא לכל עקרון מההכרזה).

6. ציין שלוש ערכאות (רמות) של בתי-המשפט בישראל. מדוע חשוב שבבית-המשפט יהיו ערכאות שונות.
תשובה : קיימות שלוש רמות של בתי-משפט : בית-משפט השלום, בית-משפט מחוזי ובית-משפט העליון זה חשוב כדי לאפשר ערעור על החלטה שנתקבלה בערכאה נמוכה יותר, וכך מתאפשר שיקול דעת של שופט בכיר יותר / ממומשת זכותו של אדם לערער על גזר דינו.

7. הסבר את שני המושגים : משמעת סיעתית ובג"ץ
תשובה : משמעת סיעתית : חיוב חברי הסיעה להצביע בהתאם להחלטת סיעתם. גם אם חבר כנסת אינו מסכים לעמדת סיעתו בהצבעה, הוא חייב במשמעת הסיעתית.
בג"ץ : בית המשפט הגבוה לצדק. זה בית-משפט עליון שדן רק בעניינים שבין האזרח לשלטון. בג"ץ פועל רק לאחר שפונים אליו. תפקידו : לתת עזרה למי שפונה אליו ולהגן עליו מפני פגיעה של השלטון. להגן על זכויות האדם, האזרח והקבוצה במדינה. לשמור על עקרונות וערכים בסיסיים של המדינה

8. הסבר שני מאפיינים של המשטר הפרלמנטרי בישראל
תשובה : האזרחים בוחרים את הנציגים לפרלמנט (הכנסת בישראל), שהוא הרשות המחוקקת. מתוך הפרלמנט קמה ממשלה.
הפרלמנט יכול להצביע הצבעת אי אמון בממשלה וכך להפיל אותה.